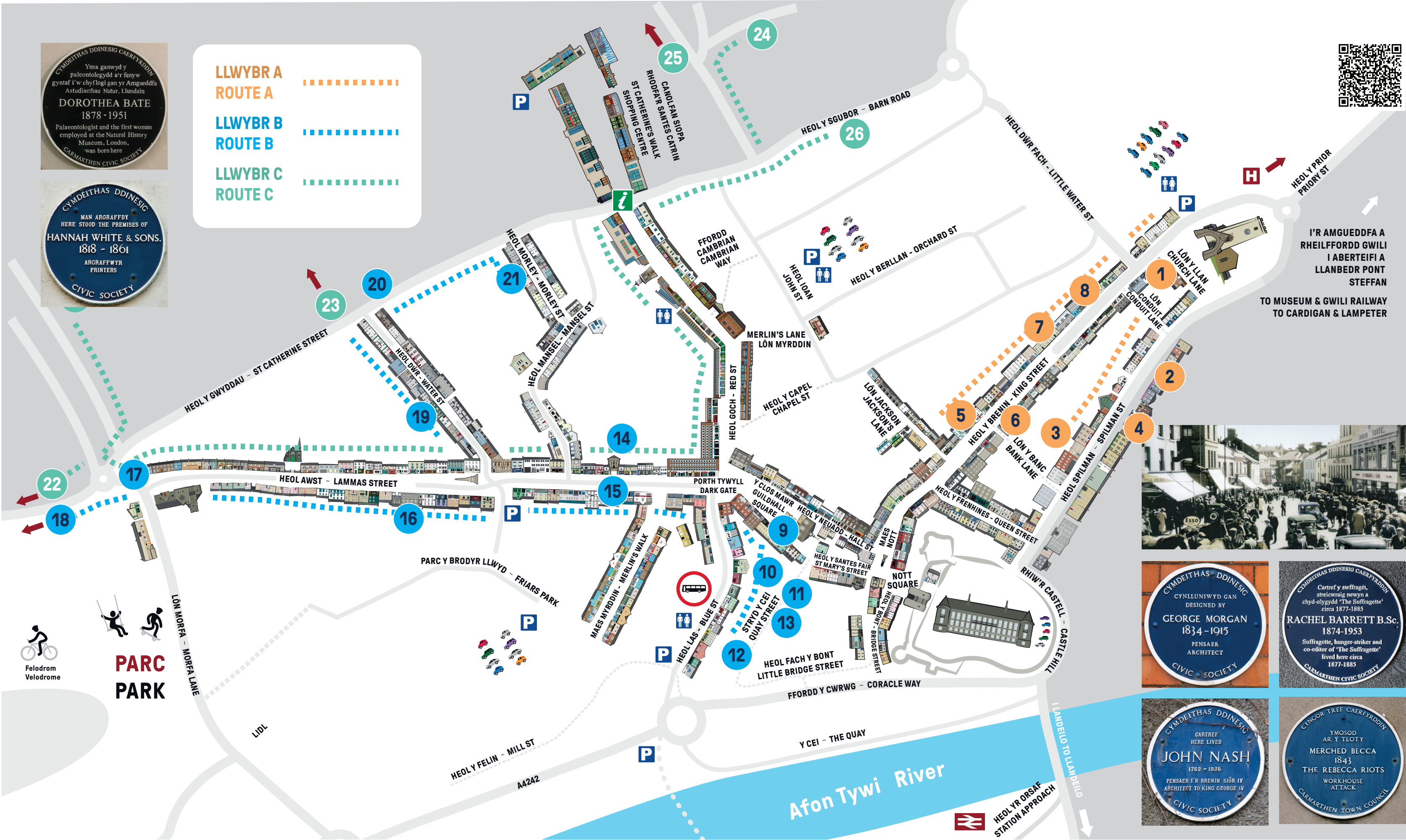

Map

LLWYBR A

1. Oriel Myrddin, Lôn y Llan, George Morgan, Pensaer
2. Napier House, Heol Spilman, Dorothea Bate, Archaeaewolegydd.
3. Gwesty'r Llwyn Iorwg, Heol Spilman, Elizabeth Phillips Hughes, Addysgwraig.
4. Gwesty'r Llwyn Iorwg, Heol Spilman, Yr Eisteddfod Genedlaethol.
5. 60 Heol y Brenin, David Charles, Emynydd.
6. 8 Heol y Brenin, Richard Steele, Traethodwr.
7. 37 Heol y Brenin, William Spurrell, Argraffydd.
8. 6 Heol y Brenin, Hannah White & Sons, Argraffwyr.

LLWYBR B

9. 16 Y Clos Mawr, Gorymdaith Merched Beca.
10. 5 Heol y Ceir, George Eyre Evans, Hynafiaethwr.
11. 6 Heol y Ceir, Ernest Harold Jones, Eifftolegydd.
12. 22 Heol y Ceir, Sidney Jones, Cerddor.
13. 10 Heol y Ceir, Ysgol Ramadeg y Merched.
14. Eglwys y Bedyddwyr Saesneg, George Morgan, Pensaer.

TRAIL A

1. Oriel Myrddin, Church Lane, George Morgan, Architect.
2. Napier House, Spilman Street, Dorothea Bate, Archaeaewolegydd.
3. Spilman Hotel, Spilman Street, Elizabeth Phillips Hughes, Educationalist.
4. Ivy Bush Hotel, Spilman Street, National Eisteddfod.
5. 60 King Street, David Charles, Hymnologist.
6. 8 King Street, Richard Steele, Essayist.
7. 37 King Street, William Spurrell, Printer.
8. No. 6 King Street, Hannah White & Sons, Printers.

TRAIL C

22. Base of monument, Picton Hill, Rebecca Torchlight Demonstration.
23. Llwybrau, Pentremeurig Road, Norah Isaac, Welsh language educator.
24. Y Llwyn, 15 Wellfield Road, Revd J Dyfnallt Owen, Minister.
25. Penlan Road, Workhouse entrance, Rebecca Workhouse Attack.
26. 43 Barn Road, John Nash, Architect.

LLWYBR C

22. Gwaelod y Gofeb, Rhiw'r Gofeb Gorymdaith Ffaglau Merched Beca (1843) (Gweler hefyd 9, 20 a 25)

Yn yr 1840au roedd anafodlonrwydd mawr ymhlith poblogaeth wledig Gogledd Cymru ynghylch y tollau annheg oedd yn cael eu codi ar y ffordd tyreg. Arweiniodd y tollau hyn, a thlodir bobl yn gyffredinol, at brotestiadau treisgar lle bu gwrthdaro â'r heddlu a milwyr. Ymosodwyd ar dollbyrth a thollidai, fel arfer gyda'r nos, gan ddynion oedd wedi'u gwisgo mewn dillad merched ac wedi duo'u hwynebau. Yn aml byddai'r tollbyrth a'r tollidai'n cael eu rhoi ar dân cyn i'r dynion, dan arweiniad 'Rebecca', ddiflannu i'r tywyllwch. Daw'r enw Rebecca o'r testun Beiblaidd Genesis 24.60 "A

bendithio Rebecca, a dweud wrthi, 'Tydi, ein chwaer, boed iti fynd yn filoedd o fyrdiynau, a bydded i'th ddisgynyddion etifedd porth eu gelynnion'. Roedd cefnogaeth y cyhoedd yn golygu mai prin oedd y dystiolaeth er mwyn dyfarnu'r protestwyr yn euog. Yn dilyn Comisiwn Ymchwiliad, cafodd y tollau eu lleihau a'u symleiddio.

23. Llwybrau, Heol Pentremeurig Norah Isaac (1914-2003) Addysgwraig Gymraeg

Roedd cyfraniad Norah Isaac yn un arbennig iawn i ddatblygiad yr iaith Gymraeg yn yr ugeinfed ganrif. Fe'i ganwyd yng Nghaerlary, Maesteg. Hi oedd prifathrawes yr Ysgol Gymraeg gyntaf a sefydlwyd

gan Syr Ifan ab Owen Edwards yn Swyddfa'r Urd yn Aberystwyth yn 1939. Bu'n Bennaeth Yr Adran Gymraeg a Drama yng Ngholeg y Drindod, Caerfyrddin, gan sefydlu Yr Adran Drama Gymraeg gyntaf yng Nghymru yn 1958. Hyfforddodd ac ysbrydolodd genedlaethau o athrawon ac actorion yn y coleg. Yn awdur a chynhyrchydd pasiantau a rhaglenni nodwedd toreithiog, ac awdur y llyfrau llw cyntaf yn y Gymraeg. Derbyniodd yr anfyddedd o fod yn Gymrawd Yr Eisteddfod Genedlaethol a Gradd M.A. Prifysgol Cymru am ei gwasanaeth a'i chyfraniad diflino. Dadorchuddwyd Ffônestr Goffa i Norah Isaac yng Nghapel Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant yn 2008.

24. Y Llwyn, 15 Parc y Ffynnon Y Parchedig J Dyfnallt Owen (1873-1956) Gweinidog

Aeth Dyfnallt Owen i Ysgol Cwmlllynfell ac fel llawer

o'i gyd-ddisgyblion, gweithio dan dddear yn y pwll glo lleol oedd ei hanes wedi gadael yr ysgol. Fodd bynnag, yn ddiweddarach aeth i Academi Parcyfelfed ac yna Coleg Bala-Bangor yn 1894. Yn fardd, awdur, newyddiadurwr, ac Archdderwydd, teithiodd yn helaeth drwy Wlad Pwyl, yr Eidal, Bafaria, Llydaw a'r Swistir. Cyhoeddwyd ei waith yn eang gan gynnwys llyfr yn amlinellu ei brofiad ar faes y gad yn 1916 pan oedd yn Gaplan yn y Fyddin. Bu hefyd yn ddylanwad ar Ellis Humphrey Evans (Hedd Wyn), a rhoddodd loches i Roparz Hemon, Llenor yn y Llydaweg oedd yn cael ei erlid. Yn 1927 cafodd ei benodi'n Olygydd "Y Tyst", oedd yn fodd iddo fynegi ei farn ar heddych, gwrth-imperialaeth, cenedlaetholdeb, a Christnogaeth.

25. Heol Pen-lan, mynedfa'r Tloty Ymosodiad Merched Beca ar y Tloty (Gweler hefyd 9, 20 a 22)

Welsh and Drama Department at Trinity College, Carmarthen, thereby establishing the first Welsh language drama department in Wales. She trained and inspired generations of teachers and actors in the college. A prolific author and producer of pageants and dramatic presentations, as well as the first books printed in colour in Welsh. The National Eisteddfod honoured her as a Fellow and the University of Wales granted her an MA for her tireless service and contribution. In 2008 a Memorial Window to her was unveiled in the University of Wales Trinity St David's chapel.

24. Y Llwyn, 15 Wellfield Road Revd J Dyfnallt Owen (1873-1956) Minister of Religion

In his early life Dyfnallt Owen attended Cwmlllynfell School and like many of his fellow pupils, when he left school, it was to work underground in the local

Erbyn i gefnogwyr Rebecca gyrraedd y Clos Mawr (gweler rhif 9) roedd aelodau o 'fob' enwog Caerfyrddin wedi ymuno â nhw, a welai'r Tloty fel symbol o orthwm y tlawd. Yna cyfeirwyd y dorf anferth gandymt tuag at Fryn Penlan lle gwnaethant orfodi eu ffordd i mewn i'r Tloty a dechrau anheithio'r adeilad. Anfonwyd yr heddlu a chwmstabiold arbennig i ddoluo â'r sefyllfa a bu'r rheiny'n ymladd â'r dorf. Erbyn hyn roedd rhai o'r protestwyr yn dechrau gadael, cymaint oedd yr helynt. Fodd bynnag, roedd gwarchodlu'r 4th Light Dragons wedi cyrraedd y dref ar gefn cefyll a rhuthro i fyny Teras Waterloo â'u cleddyddau allan (yr ymosodiad olaf gan farchoglu ar dir mawr Prydain yn ôl pob tebyg). Roedd llawer o ddilynwy'r Rebecca yn sownd yn y Tloty tra bo eraill wedi dringo'r wal 12 troedfedd a rhedeg i ffwrdd i gaeau cyfagos. Cafodd tua 100 o bobl eu harestio ond dim ond pump fu o flaen eu gwell yn y llys.

26. 43 Heol y Sgubor John Nash (1752-1835), pensaer

Pensaer Prydeinig oedd John Nash o'r cyfnod Sioraidd a Rhaglywiaeth a chafodd brentisiaeth 9 mlynedd. O 1811, gyda chefnogaeth y Rhaglyw Dywysog (George IV yn ddiweddarach), cafodd gomisiynau ar gyfer datblygu Regent Street, Llundain a therasau, tai a filâu. Ef hefyd oedd pensaer y Pafiliwn Brenhinol, Brighton, rhannau o Balas Buckingham, Marble Arch, ac adeiladau yn Iwerddon. Bu'n byw yng Nghymru beth o'r amser, ac, o 1783, yng Nghaerfyrddin o bryd i'w gilydd. Ei adeilad mwyaf adnabyddus yng Nghymru yw Ty Llanerchaeron, ger Aberaeron. Yn nhref Caerfyrddin dyluniodd (ymhlith pethau eraill) Gofeb gyntaf Picton a nenfwd (sydd bellach wedi cwmpo) yn Eglwys San Pedr.

26. 43 Barn Road John Nash, (1752-1835), architect

John Nash was a British architect of the Georgian and Regency period and undertook a 9 year apprenticeship. From 1811, with the support of the Prince Regent (later George IV), he had commissions for the development of Regent Street, London with terraces, houses, and villas. He was also the architect for the Royal Pavilion, Brighton, parts of Buckingham Palace, Marble Arch, and buildings in Ireland. He lived in Wales for part of the time and, from 1783, occasionally in Carmarthen. His best-known building in Wales is Llanerchaeron House, near Aberaeron. In Carmarthen town he designed (amongst other things) the first Picton Monument and a ceiling (now collapsed) in St. Peter's Church.

TRAIL C

22. Base of Monument, Picton Hill Rebecca Torchlight demonstration (1843) (See also 9, 20 and 25)

In the 1840s there was great discontent among the rural population of West Wales against the unfair tolls charged on the turnpike roads. In combination with the underlying poverty, this led to violent demonstrations which drew conflict with police and troops. Attacks on toll-gates and toll-houses, usually at night, were carried out by men dressed in women's clothing, with blackened faces. The toll-gates and toll-houses were often set alight before the men, led by 'Rebecca', disappeared into the darkness. The name Rebecca was taken from the Biblical text Genesis 24.60 "And they blessed

Rebecah and said unto her, 'Let thy seed possess the gates of those which hate thee.' Public support meant that little evidence was produced to convict the protesters. A Commission of Inquiry led to the tolls being reduced and simplified.

23. Llwybrau, Pentremeurig Road Norah Isaac (1914-2003) Welsh language educationalist

Norah Isaac made a significant contribution to the development of the Welsh language in the twentieth century. Born in Caerlary, Maesteg. She was the Head of the first Welsh medium school, established in the Urd offices, Aberystwyth by Sir Ifan ab Owen Edwards in 1939. In 1958 was appointed Head of the